

מעדני שבת

פרשת ויקהל-פקודי תשפ"ג

גליון של"ז-שנה שביעית

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

מלאכת קושר

הרמ"א שם מביא מחל' מה נחשב של קיימא י"א שכל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום עצמו מקרי של קיימא, ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא. הביאור הלכה (סעי' ד') כתב שבמקום צורך אפשר להקל.

הביאור הלכה מביא שיטת הט"ז דלדעת הרא"ש והרמ"א הכל תלוי בדעת האדם הקושר לחוד דאם דעתו שישאר כן לעולם הוי קשר של קיימא ואם לזמן הוא פטור ואסור ואם דעתו להתירו ביומו מותר לכתחלה, וחולק עליו ומוכיח דקשר שדרכו של העולם לעשותו בקביעות לא אזלינן בתר מחשבת הקושר לבטל שם קשר ממנו. וכן יש לחוש לשיטת היראים הנ"ל ומה"ט גם כתב במ"ב (ס"ק ל"ד) שכל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם אע"פ שתחלת עשייתו לא היתה ע"מ להניח שם אסור מדרבנן.

עוד כתב המ"ב (ס"ק כ"ג) בשם החי"א אם דרכו לעשות עניבה ובלא כונה נקשר דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום, ומותר להתירו. החזו"א (נ"ב י"ז) כתב אפי' שעכשיו יש קשר ע"ג קשר והרמ"א כתב שהוא נחשב כקשר של אומן ואסור להתירו גם שאינו של קיימא, מ"מ כיון שהוא רק חומרא בעלמא לא החמירו כאן כשהוא נעשה בטעות.

חקירה בגדר המלאכה

נחלקו האחרונים האם המלאכה היא העשיית קשר או החיבור, הדברי יחזקאל (ד') מוכיח דהמלאכה אינה החיבור דהרי קושר חבל אחד באמצע נמי חשיב קושר אלא עצם עשית הקשר הוא המלאכה. אבל האבני נזר (ק"פ) וכן מנחת שלמה מאריכים לומר שהאיסור הוא החיבור, וכתב שהרמ"א מיירי בנתחבר על ידי זה הקשר, ולא ברור מה כוונתו ויש שפירשו שכוונתו שעשה קשר בקצה החוט כדי שלא ינתק מהבגד.

עוד דנו האחרונים למה בענין קשר של קיימא, האם הביאור שבלא זה אינו נחשב קשר וגם בדינים אחרים אין דין קשר או שבעצם יש לו שם קשר אלא שהוא דין בשבת שצריך שהוא מתקיים וכמו שמצינו שבכל מלאכת שבת צריך מלאכה המתקיימת.

המנחת שלמה (תניינא סי' א') מחדש צד שלישי שבעצם לכל דיני התורה גם לקשר שאינו של קיימא יש שם קשר, אולם גם בשבת אין זה מדין הכללי שצריך מלאכה המתקיימת דהא לא מצינו בשאר מלאכות כגון בכותב שאם יחשוב ע"מ למחוק מיד שהוא פטור אלא מספיק שהכתב מצד עצמו הוא מתקיים, מזה מוכח שהוא דין מיוחד במלאכת קושר והטעם דכיון שאינו עושה דבר חדש אלא מחבר שני דברים הקיימים לכן אנו אומרים שאם בדעתו לעשותו לעולם הרי זה נחשב כמלאכה שעושה דבר חדש, מכיון שע"י הקשר יעשה לגוף אחד, משא"כ אם בדעתו להתירו אח"כ הרי זה כשני דברים נפרדים.

עניבה

השו"ע (שי"ז ה') כתב עניבה מותר, דלאו קשר הוא. הרמ"א מוסיף ואפילו אם עשה קשר אחד למטה נוהגין בו היתר. המ"ב כתב דהא דנוהגין היתר בקשר אחד למטה היינו דוקא כשעשוי להתיר בו ביום ומשום דע"י עניבה ע"ג קשר עדיין אינו נקרא מעשה אומן אבל אם היא לקיימא על איזה זמן אסור לעשות קשר למטה אלא עניבה בלבד, ורשאי לעשות שתי עניבות זה ע"ג זה.

כתיב (לט, א) 'זמן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש'

איתא בגמ' (שבת ע"ד:) קשירה במשכן היכא הוא, אמר רבא שכן קושרין ביתדות אהלים, א"ל אביי ההוא קושר על מנת להתיר הוא, אלא אמר אביי שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה, אמר ליה רבא תרצת קושר מתיר מאי איכא למימר, וכי תימא דאי מתרמי ליה תרי חוטי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני מלך המלכים הקב"ה עושין, אלא אמר רבא ואיתימא רבי עילאי שכן צדי חלזון קושרין ומתירין.

השפת אמת שם תמה למה לא יליף קשירה מן הציץ שהיו קושרין אותו עם הפתילים והתם לא הוי ע"מ להתיר דלעולם היה כן והכהן היה פושטו ולובשו כשהוא מקושר, ומיישב דבגדי כהונה לא חשיב מלאכת המשכן ולא ילפינן.

מבואר בגמ' שבת (ק"א:) דיש ג' חלוקות אחד חייב חטאת ואחד פטור אבל אסור ואחד מותר לכתחלה, דעת הר"ף והרמב"ם שקשר של קיימא כגון שדרכו שיהיה כך לעולם והוא ג"כ מעשה אומן חייב חטאת, ואם הוא קשר של קיימא ואינו מעשה אומן מעשה אומן ואינו קשר של קיימא פטור אבל אסור, אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא מותר לכתחלה. ודעת רש"י והרא"ש דלא תלי כלל בעצם הקשר אם הוא מעשה אומן אלא דעיקר החילוק הוא דאם הוא קשר של קיימא דהיינו שדרכו שישאר כך לעולם חייב חטאת ואפילו אם הוא מעשה הדיוט, ואם אין דרכו לקושרו רק לזמן פטור אבל אסור דדמי קצת לשל קיימא, ואם דרכו להתירו באותו יום מותר לכתחילה אפילו הוא מעשה אומן דאין שם קשר עליו. ודעת היראים (רע"ד) שקשר שנעשה להניחו לעולם חייב, וקשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם אע"פ שעשייתו לא היתה על מנת להניח לעולם הרי הוא אסור מדרבנן, וקשר שאין בו חשש שיניחו לעולם ולא עשאו להניחו מותר.

שו"ע פוסק כהרמב"ם, והרמ"א מוסיף דעת רש"י והרא"ש. השו"ע כתב שבמקום מצוה התירו לעשות קשר האסור מדרבנן. המ"ב שם כתב בשם בבית מאיר שהוא רק דעת הרמב"ם והטור אבל רש"י והתוספות ס"ל שקשר האסור אסור אפילו במקום מצוה.

הביאור הלכה כתב שמעשה אומן היינו שהקשר לא יהיה ניתר בשום אופן מעצמו כדרך האומן היודע אופן תיקון עשייתו, ומעשה הדיוט הוא כשהקשר אינו עשוי בטוב שיוכל לפעמים במשך הזמן להיות ניתר מעצמו.

הרמ"א כתב דיש לזהר שלא להתיר שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן, ונחשב קשר אפילו שאינו של קיימא. וזה דוקא כשקושר ב' דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או משיחה, דינו כשני קשרים, ויש לחוש שהוא מעשה אומן.

הגר"ז (שי"ז ג') כתב שהקושר ב' חוטיין בקשר אחד בלבד בלא עניבה על גביו אינו נקרא קשר כלל ומותר לקשרו ולהתירו אפילו אם עומד להתקיים לעולם, ומה"ט מתיר האורחות שבת (י' י') לקשור שני קצוות שקית ניילון בקשר אחד.

כתיב (מ, כ) 'ויקח ויתן את העדות וישם את הבדים', השם משמואל מדייק ששימת הבדים היתה אחרי נתינת הלוחות לארון, ותמה כי בפרשת תרומה נאמרה נתינת הלוחות אחר הבדים. ומיישב דהנה ביומא (ע"ב:) שהבדים בטבעות היו מתפרקין ואין נשמטין, ופירש"י בראשיהם היו עבין והכניס ראשן אחד בדוחק בטבעות ובאמצען היו דקין הלכך לא היו נדחקין בטבעות אלא מתפרקין והולכין לכאן ולכאן, אבל אינן נשמטין לצאת מהם לפי שהיו עבים בראשיהם. והנה הארון אף שהיה גשמי מ"מ היה בו ענין רוחני שנשא את עצמו ולא היה מכביד על נושאו ובירדן נשא את נושאו, וע"כ אף שהיו הבדים עבים בראשיהם ולפי טבע הגשם לא היה נכנס בטבעות, מ"מ טבעות הארון היו מתפשטין לצורך הכנסת הבדים. ומעתה י"ל דבצוואה בפ' תרומה שהיתה קודם החטא והיה כל ענינם בלתי טבעי, ע"כ אף טרם שנתן בארון את הלוחות היה הארון נמי בלתי טבעי והיו הטבעות מתפשטין, אבל במעשה שהיה אחר החטא לא היו הטבעות מתפשטין עד אחר שניתנו הלוחות בארון, ונתקדש הארון עוד יותר בקדושת הלוחות שהיה בהם מכתב אלקים בלתי טבעי.

כתיב (לט, לח) 'ואת מזבח הזהב ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל', קשה למה כתבה התורה שמן המשחה אצל מזבח הזהב, וביותר קשה למה מפסיק בו הכתוב בין המזבח והקטורת. האזנים לתורה מיישב ע"פ דברי חז"ל שהציפוי על המזבח הזהב היה רק כעובי דינר והיה בזה נס גדול שלא נשרף הזהב מהגחלים שהיו עליו כל יום, ולפיכך הזכיר תחילה שמן המשחה כי רק ע"י שהמזבח נתקדש בשמן המשחה הוא התקדש ונעשה בו הנס שלא נשרף הזהב והיה שייך להקטיר עליו הקטרת.

כתיב (לט, לב) 'ויעשו בני ישראל וגו'. האור החיים הקדוש תמה הרי לא עשה אלא בצלאל וחכמי לב, ולא כל כלל ישראל. ומיישב שהתורה נתנה להתקיים בכללות ישראל ע"י שכל אחד יעשה היכולת שבידו ויזכו זה לזה. ואולי כי לזה רמז באומרו (ויקרא יט, יח) 'ואהבת לרעך כמוך', פירוש לצד שהוא כמותך כי בשלומו ייטיב לך ובאמצעותו אתה משלים שלימותך ואם כן אינו אחר אלא אתה עצמך וכאחד מחלקיך. ובזה מיושב גם מה שהקב"ה צוה תרי"ג מצות ומן הנמנע שימצא אדם אחד שישנו בקיום כולם דהא יש מצות עשה בכהנים שאין מציאות לישראל לעשותם, ויש מצות לישראל שאינם בכהנים, וכן בלויים, וכן בנשים, ומה מציאות יש ליחיד לקיימם להשלים תיקון לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו אשר יכונו להם, אלא ודאי שתתקיים התורה במחברת הכללות ויזכו זה מזה, והוא מה שאמר הכתוב כאן 'ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה', כינה לכולם יחד הגם שמהם הביאו הנדבה מהם עשו מלאכה יאמר על כולם שעשו הכל.

כתיב (לט, לב) 'ותכל כל עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו', וקשה למה חזר וכתב 'כן עשו'. הכתב סופר מפרש כי המשכן היה כפרה על העגל ויכול להיות שכלל ישראל טרחו ובנו הכל רק כדי שיהיה להם כפרה על העגל, על זה כתיב כאן שהם עשו אותה באותה כוונה כמו שצוה הקב"ה את משה, והרי משה לא חטא בעגל ואצלו המצוה היתה רק כדי לעשות רצון הקב"ה דהא אינו צריך כפרה.